

ANKARA ÜNİVERSİTESİ'NDE TİYATRO EĞİTİMİ

Prof. Dr. Melâhat ÖZGÜ

(Ankara Üniversitesi)

Kalkınmanın çeşitli tanımlarından biri de kişinin ya da toplumun daha üstün bir yaşam düzeyine çıkmasıdır. Bu çıkış, kişinin ya da toplumun ruhca, akılca, bedence sağlıklı hale gelmesini sağlar. Çağın gerekli kıldığı yaşam koşullarına iki yoldan yaklaşılabilir. Bu yollar-
dan:

- Birincisi : Kişinin yaratılışındadır. Bu yaratılış, ekonomi dilinde "ihtiyaçlar tatmin edilmez" ilkesi ile tanımlanmıştır.
- İkinci yol : Kalkınma isteği ile, bu isteği gerçekleştirecek eğitim kuruluşlarıdır. Eğitim kuruluşları, sağlam, esnek, görev ve yetkileri doğru çizilmiş bir eğitim düzeni içinde yürütülmelidir.

Bilimsel düşünce, her şeyden önce eğitimle sağlandığına göre, çağımızda, yüksek dereceli eğitim kuruluşlarında, bu görev, gözlem, deney, araştırma, inceleme, tartışma gibi birbirlerine bağlı konuların zincirleme uygulanması ile yapılır. Tiyatro da, yüksek dereceli eğitim kuruluşların bir konusu olduğuna göre, eğitici gücünü kendinde taşıdığından, geniş bir kültür verdiğinden, öteki güzel sanatlar gibi bir bilimi olduğundan da Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tiyatro konusunda gereken bilgiyi vermek ve bu alanda bilim adamları ile uzmanlar yetiştirmek üzere attığı adımlarında, bütün üniversitelerimize öncü olmuştur. Tiyatroyu, Fakültemiz, kültür bilimi olarak adlandırılan disiplinler çevresine alalı ve Üniversite Kursülerinin öğretim programları içine koyalı, tam oniki yıl oldu. Her kursü öğretimi gibi, tiyatro öğretimi de dört yıllık (sekiz sömesterlik) bir programa sığdırılmaya çalışıldı ve bu kursüden çıkanlara, tiyatro alanında temel bilgiler verilmeğe uğraşıldı, hâlâ da uğraşılmaktadır.

Bundan önce Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin bir Tiyatro Enstitüsü vardı. Başına da Prof. Bedrettin Tuncel ile Prof. İrfan Şahinbaş getirilmişti. Onların bu Enstitü'nün kurulmasında ve yürütülmesinde büyük emekleri geçti. Ama Enstitü, Üniversite'nin içinde kurulduğu halde (1959) öğretim yapmağa yetkili değildi. Bilindiği gibi akademik yaşamda, enstitüler, ayrıca bütçeleri olan birer araştırma merkezleridir; öğretim yapmazlar, bunun için de dışarıdan öğrenci alamamıştır, üstelik de açılışı, yaz dönemine rasladığından, öğrenci konusu üzerinde pek durulmamıştır. Enstitü, yaz döneminde, ancak oyun yazarlarıyla seminerler düzenleyebilmiştir. Enstitü'nün düzenlediği seminerlere, Amerika'dan Profesör Kenneth Macgowan çağrıldı. Kendisi hem tiyatronun mutfağından yetişmiş, O'Neill ile birlikte çalışmış bir uygulayıcı, hem de Üniversite'den yetişmiş ve Üniversite'de yetiştirmiş iki ayrı kişiliği olan bir tiyatro adamı idi.¹ Seminerlere bir çok yazarlarımız katıldı. Bunların arasında bugün yapıtları sahnelerimizde oynanan tanınmış yazarlarımızdan Çetin Altan, Orhan A-sena, Refik Erduran, Nazım Kuşunlu, Aziz Nesin, Turgut Özakman, Sevgi Sanlı vardı. Bunlara, sonradan başarılı oyun yazarları arasına giren Cahit Atay ile Hidayet Sayın da katıldı. Bu seminerler, oyun yazarlığını desteklemek için açılmıştı; çünkü, hep biliyoruz, öğretmekle yazar olunamazdı. Ama, oyun yazarlığı yeteneği olana, sahne için yazmak isteyene, deneylerle bulacağı yolda yardımcı olunabilirdi. Her oturumda, Profesör bir konuşma yapar, sonra da üyelerinin, üzerinde çalıştıkları oyunun ön örgüsünü okutur, okunan üzerinde tartışılır ve eleştirilirdi. O zamanlar, bu seminerlere katılanlar arasında, bugün kürsümüzde Profesör olan Dr. Sevdâ Şener ile Prof. Dr. Özdemir Nutku ve Doçent Dr. Metin And, Prof. Kenneth Macgowan ile yürütülen bu seminerlerde çok yararlı, ilginç bir çalışma dönemi" geçirdiklerini söylerler. Metin And, bu söylediklerini saptamıştır da.² Kürsümüz Asistanlarından Dr. Sevinç Sokullu da Enstitü öğrencileri arasında idi.

Prof. Kenneth Macgowan, bizden ayrıldıktan sonra, 1963 yılında dünyaya gözlerini kapadı. Enstitü'ye ikinci olarak gene bir Amerikalı Profesör getirildi: Grant Redford. Onun eleştirme ve oyun yazarlığı derslerinin yanı sıra da konferansçılar, tiyatro adamları, dersler verdiler. O zamanlar Fakültemiz Profesörler Kurulu, Enstitü'ye, içeride

¹ Prof. Kenneth Mac Gowan'ın derslerine esas olmak üzere: "Primer of Play Writing" adlı kitabından ilk bölümünün bir parçasının çevirisi Devlet Tiyatrosu Dergisi'nde çıkmıştır: Sayı 39, şubat 1958, s. 38-40.

² Metin And: "Tiyatro yeniden Üniversite'ye girdi" Ulus Gazetesi, 1 Temmuz 1964.

diğer Kürsülerde okuyan öğrencilere, yardımcı ders olarak tiyatro derslerini de almalarını tanıdı; dışarıdan Enstitü'ye öğrenci alındı ve Tiyatro Enstitüsü'nün derslerini dinleyenlere diploma değil, devam ettiklerini bildiren iki yıllık bir belge verilmesi uygun görüldü. Yeni gelen öğrenciler, derslere büyük bir ilgi gösterdiler. Öğretim Üyeleri de kendi çabalarıyla bir kitaplık kurdular. Eski yeni yazı kitapları, gazete kesintilerini, belgeleri, Orta. ve Karagöz oyunlarını toplayıp biriktirdiler. İki de kitap yayınladılar bu evrede:

1. Semahat Turan ile Behire Abacıoğlu'nun "Tiyatro Bibliyografyası" (1828-1959),
2. Sevda Şener'in "Müshahipzade Celâl ve Tiyatrosu" adlı doktora tezi.¹

İşler böylesine yürürken, Enstitü'nün kapatılması gerekti. Yankılar olumsuz oldu: "Demek ki Üniversite'nin içinde, eski çağlardan kalma tiyatroyu utanç verici bir konu bulan, Üniversite'nin kapısından içeri sokulmayacak olan, yasak edilmesi gereken anlayış taşıyanlar var" dendi. Oysa Enstitü bu tip anlayışlardan ötürü kapatılmış değildi. Enstitü'nün öğrencileri öylesine artmıştı ki, bunlar artık birer belge ile yetinmeyerek, tiyatro için de bir yüksek öğretim istiyorlardı. Bu gerekseme Öğretim Üyelerine de duyuruldu. Üstelik, Enstitüler konusunda, araştırmalarda birbirlerinden yararlanabilecek yakın Kürsüleri içine alan bölüm çalışmalarına doğru gitmek istendi. Bu istekte, Tiyatro Enstitüsü, onun bir Kürsüsü olmadığı için açıkta kaldı. Görüşler ikiye bölündü:

1. "Öğretim olmadan Araştırma olmaz, kalsın" dendi.
2. "Enstitü dursun ve araştırmalara yönelsin, Kürsü, içine tamamlansın" dendi.

İlk görüş ağır bastı ve Enstitü geçici olarak kapatıldı.

*

Tiyatro öğretimi, hiç kuşkusuz, Üniversite'nin görevlerine uymayan konu değildi. Bunu hepimiz biliyor ve artık Üniversite'den çıkmaması gerektiğine de inanıyorduk. Yurdumuzun, henüz daha bütün il ve ilçelerinde değilse bile, büyük kentlerimizde, artık bir tiyatro ya-

¹ Enstitüler doktora veremeyecekleri için Sevda Şener, doktorasını İngiliz Dili ve Edebiyatı Kürsüsünde verdi.

şamından söz ediliyordu. Tiyatrolarımız çoğalmıştı. Dünya tiyatrolarında oynanan oyunların dilimize çevirileri arttı; yerli oyunlarımız tutundu seyircilerimiz yetişti. Bütün bunları tarihsel gelişimi içinde araştırmanın, geleneksel Türk tiyatrosunun seyirlik oyunlarından başlayarak gezici özel topluluklardan, "Darübedayi" üzerinden, Atatürk'ün destekleriyle de Konservatuvar ve Devlet Tiyatrolarına gidış yolunu çizmenin, kurumları deneysel öğeleriyle incelemenin, yapıtları yorumlamanın, yabancı uluslardakilerle karşılaştırıp değerlendirmenin, kültür alanında tiyatronun oynadığı büyük rolü düşünerek, varlığımızı bilinçli ve bilimsel olarak göstermenin zamanı gelmişti. Bu kaygı ile 1964 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde bir Tiyatro Kürsüsü kuruldu ve tiyatro öğretimi, bir bilim dalı olarak Fakültemiz kürsülerinin öğretim programlarına alındı.

Üniversite'de kurulan kürsülerin öğretim programlarının amacı "bilim" olduğuna göre, Tiyatro Kürsüsü'nde, tiyatro bilimi, haliyle başta yer alacaktı. Görevi, sahnelerin gösterdiği oyunları inceleyip, bilim alanında eleştirmek oldu: Oynanan oyunları değerlendirmek, oyuncuların başarılarını ölçmek. Yönetmenlerin sahneye koyuş biçimlerini saptamak, seyircilerin ilgilerini gözlemlemek, Üniversitelerin yapacağı iştir. Bunun için de yalnız yetenek de değil, aynı zamanda geniş bir kültür, derinlemesine bilgi istiyordu bu alan. Yaptığı eleştirilerle, görüşleri ve incelemeleriyle Üniversiteli, yalnız kendi yazıları ve dram yaratıcılığı için yolunu bulmaz, aynı zamanda oyuncularla rejisörlere yön gösterir ve yurdunun bu sanat kurumunun yükselmesinde büyük payı olur. Tiyatrolarımızda, dramaturgi çalışmalarına yer verilmesi, yetişen elemanları yararlı kılmak için artık zorunlu olmuştur. Bilgi alanının başında tiyatro tarihi gelmektedir. Üniversiteli, yurdunun tiyatrosunu bilmesi gerektiği gibi dünya tiyatrosunu da etraflıca bilecek, olabildiğince, kaynaklarına inecektir; ama, geçmişin içinden reçeteleri çıkartıp belli yazarların görüşlerine dayanıp onları bir ölçüt gibi kullanarak, bugünün oyunlarını yargılayacak değildir. Atatürk'ün deyişiyile:

*"Bin, iki bin, binlerce sene evvelki ilim ve fen lisanının çizildiği düsturları, şu kadar bin sene sonra, bugün aynen tatbik kalkışacak değildir."*¹

Üniversiteli, *tiyatro tarihi* içinde, yalnız olayları izlememekte, çağların düşünüş akımlarını da görmektedir. İlk insan kültüründenbaş-

¹Atatürk: Söylev ve Demeçleri, Cilt II, s...

layarak yeryüzünün bütün kültürlerinde sahnelenen oyunların tarihini yaparken, hepsine genel olarak bakılmakta ve gelişimleri gösterilmektedir. Genel bakış, oyunların çeşitli sanat biçimlerini sınıflandırarak incelenmektedir. Bununla da tiyatro biliminin sistemli ödevi belirir:

1. Önce çağın dünya görüşü, düşünüşü akımları verilmekte,
2. Sonra sahne yazarları ve yapıtları üzerinde durulmakta, yapıtların sahnemeleri gösterilmekte ve her birinin görünüş biçimleri incelenmektedir.
3. Jest, mimik, müzik ve pantomim gibi oyun biçimlerinin, edebiyatının biçimlerine uygun olup olmadığı, sahne olayları ile birlikte araştırılmakta,
4. Sonunda ise, tiyatronun anlamı sorusuna varılmakta, kült ve köy oyunlarından, yüksek tragedya üzerinden günün yalın temsillerine ve biçimleri gevşek hoş sohbet oyunlara değin verilmektedir.

Böylece Üniversiteli, tiyatro tarihinin içinde, tiyatro sanatının sorunlarını öğrenirken, çağının değerlendirebileceği görüş ve yargılama güvenini de kazanır; çünkü, her oyunun sanat kurallarını da beraberinde getirdiğini görür, oyun üzerinden bir ana görüş kazanır. Oyun türlerinin belirli oyunlar için yıkıcı mı yoksa yapıcı mı olduğunu nedenleriyle öğrenir. Oyunun ana tutumunda, çoğunlukla iki ruhlu bir insanı ele aldığı, bu insanın, iç ile dış dünyasının çarpıştığını, zaman zaman da kendi dünyası ile uğraştığını görür. İnsan, kendi dünyasını kendisi karıştırdığı gibi, onu gene kendi varlığından bir şeyler katarak düzelttiğini öğrenir. Bozukluklara kendisi neden olduğu gibi, gene kendisinin bunları düzeltmesi gerektiğini anlar ve öğrendiklerini yalnız bilgi olarak değil, örnek olarak da alır. Doğru ve yüksek düşüncelerin ancak özverilikle gerçekleşebileceğini görür. Tiyatronun gelişebilmesi için insanlar, kuşaktan kuşağa çok emek vermişlerdir. Onların bu emeklerinin çoğu zaman boşa çıktığı, bu yolda çalışırken yıkıldıkları bile olmuştur. Ama onlar, gene de kendilerini mutlu sayarlar; çünkü çabaları, tiyatronun bir "kültür kalesi" olduğu inancından geliyordu. Bugün ise bizde, hâlâ tiyatroya, yalnız bir "eğlence yeri" diye bakanlar var. Ama, Üniversitelerimize girmesiyle tiyatronun, tarihini ve sanatını öğrenenler, bu alanda yapacakları araştırmalarla, bütün sanat dallarını (*edebiyat, resim, müzik ve yapı sanatını*) kapsayan tiyatronun, ergeç bu sanat kurumunun, bizde de bir "kültür

kalesi" olduğunu öğreneceklerdir. *Tiyatro bir "kültür kalesi"dir*; çünkü Üniversite, tiyatro tarihi ile tiyatro sanatında kuru kuruya yazarların ya da oyuncuların biyografilerini değil, oyunlarının üslubunu devirleri içinde, oyun araçlarının komşu sanatlarla (resim mimari ve müzikle) nasıl geliştiğini öğrencilerine öğretiyor; böylelikle de yurdumuz tiyatroları, gelişim yollarında bir bileşime ulaşacaklardır. Sahne biçimlerinin tarihi, onlara, sahneleri zengin olan bir oyunun, oynadığı kısa süre içinde seyircileri etkileyebilmesi için, mutlaka modern tekniğin büyüklü elini uzatması gerekmediğini göstermektedir. Geçmişin bir oyununu, tiyatronun bugünkü araçlarıyla sahneye koyan yöneticiyle, bu oyunun hangi tiyatro çevresinden geldiğini, daha önce nasıl sahneye konduğunu bildirmektedir. Lessing, Goethe ve Schiller, oyunlarını daha yazarlarken hep zamanlarının sahne araçlarını gözönünde bulundurduklarını okuyanlar, onları sahneye koyacak olanlara da flaydalı olurlar. Burada yaratıcı güç, her ne ölçüde ön planda gelirse de, yaratıcı gücü destekleyen de bilimdir.

Dramaturgiye gelince: Dramatik üslup bilgisi, kuramsal bilginin dışına çıkmakta, uygulayıcı ereklere yönelmektedir. Amacı: Dramatik sanatla herhangi bir yolda uğraşmak isteyenlere, kuramları öğretmek ve her birini, bilim alanı için yetiştirmektir; oynanacak olan oyunun metnini, edebiyat ya da filolojik bakımdan değil de, sahnede oynanması yönünden inceler ve oyun için ne ölçüde elverişli olup olmadığını söyler; ortak olanı, kalacak olanı aydınlatır, bütünü kavratır. Dersler, olanaklar oranında ayrıntılı okutuluyor, büyük kültür uluslarının çeşitli evrelerdeki tiyatroları ve oynanış biçimleri projeksiyonlarla gösteriliyor. Tiyatronun plastik sanatlara olan ilişkileri üzerinde bilgi veriliyor; sahne dekorlarının nasıl geliştiği anlatılıyor; opera tarihinin ana çizgileri, gelişme basamakları, ana kaynaklarıyla veriliyor verilenler de bilim düzeyinde tutulmasına dikkat ediliyor; "seyirci" kavramı ile ilişkili sorunlara değiniliyor, öğretilenlerin canlı tiyatro için verimli olmasına, iyi sonuçlar vermesine çalışılıyor. Yanı başında, radyo, televizyon ve sinema ile müzik de ders programları içine alınmış bulunuyor.

Ama, tiyatro bilimi, sadece teorik değil, aynı zamanda pratik bir bilimdir, uygulamalıdır. Uygulamalı sanat öğretisi olarak eğitici aracı "*öğrenci sahnesi*"dir. Bu sahne Tiyatro Kürsüsünün laboratuvarıdır; oyunlara içten baktırır. Kürsüye, aynı zamanda da Enstitüye bağlı ıdır. Sahne tekniği gibi teorik kesimi, Kürsüsünün öğretim programı içinde yer almıştır. Derslerde, öğrendiklerini, araştırma ve incelemelerle

elde ettiklerini uygulayarak oyun yeteneği olan öğrenciler, arkadaşlarına, ders sonuçlarını sahnede gösterirler. Her öğrenci oynamak zorunda değildir ama, derslerini destekleyen bu gösterilerin provalarında bulunmak, oyunun kaynak araştırmalarından sahneye çıkışına değin oluşumunu izlemek ve hazırlanışına yardım etmek zorundadır. Bir “Deneme Sahnesi” olan “Öğrenci Sahnesi”nin görevi: Derslerde gösterilen yöntemlerle kaynakları araştırılmış oyunun yorumunu yapmak, tarih ve sanat yönlerini değerlendirerek sahneye uygulamaktır.

Böylece tiyatro konusu, Üniversitenin görevleri arasına üç bakımdan girmiş bulunuyor:

1. Genel kültür vermek,
2. Bir meslek öğretmek,
3. Araştırma ve inceleme yaptırmak.

*

Ülkemiz, geleneksel tiyatrodan Batı tiyatrosuna geçiş yaptığından, tiyatro alanında da genişlemesine ve derinlemesine bilimsel araştırmalar yapılması gereken bir alan var. Türkiye, Osmanlı kültürünü yaratan çeşitli etkenlerin incelenmesinde, tiyatronun da geniş bir yeri olmuştur. Yazılı oyunların edebiyat yönleriyle birlikte, tiyatro açısından incelenmesi, tiyatronun Türk toplumu içindeki yeri, geleneksel tiyatro ile bugünkü tiyatro arasındaki bağların incelenmesi gibi çeşitli konular, Üniversitenin bilimsel aydınlanmasını beklediği konulardır. Ayrıca Üniversitenin, arkeoloji, Türk edebiyatı, Alman, Fransız ve İngiliz edebiyatları, halk bilimi, antropoloji, toplum bilim, Türk tarihi gibi çeşitli dallarıyla işbirliği yaparak ortak konular üzerinde de araştırma yapılmaktadır. Hele Türk dili kolu ile Türk dilinin ses olarak değerlendirilmesinin verileri çok yararlı oluyor. Bunun için de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tiyatro Kürsüsünü içine alan bir de “Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü” kurmuştur. Henüz yedi yaşına basmış olan bu Enstitünün (1969 yılında kuruldu) ödevi: *Türk tiyatrosunun kaynaklarını araştırmak, sahne oyunlarımızın araçlarını incelemek, bunların etki olanaklarını saptamak ve sahnenin özel estetiğini normlara göre işlenebilmesi için bulmaktır.* Bu aramaların ilk basamağı kürsümüzde lisans tezi olarak yaptırılmaktadır. Bugüne değin tam 153 lisans tezi yaptırdık, o kadar da mezun verdik. İkinci basamakta

Yüksek Lisans tezleri olarak veriliyor. Yüksek Lisans dersleri Tiyatro Kürsüsünde başlayalı ancak beş yıl olduğundan, Yüksek Lisans tezi olarak da bugüne dek, ancak beş tez yaptırabildik. Dört de doktora tezi verebildik. Öğretim Üyelerinin de bu alanda çalışmaları var; araştırma ve incelemelerinin sonuçlarını daha çok “*Tiyatro Araştırmaları Dergisi*”nde yayınlanmaktadırlar. Bugüne dek de beş sayı çıkmıştır. Ayrıca kitap halinde çıkardıkları da Fakülte yayınları arasındadır.

Tiyatro biliminin Enstitümüzde yapılması gereken bir ödevi daha var: Belgeleştirmek. Ne yazık ki bunu gerektiği gibi değil de, ancak kişisel olanaklarımız oranında yapabiliyoruz; çünkü Enstitünün henüz çeşitli nedenlerle, hâlâ ayrı bir bütçesi olamamıştır. *Belgeleştirmek* alanında yapılması gereken işler şunlardır:

1. Oynanan oyunların sözlerini ve görüntülerini resimlerle saptamak,
2. Sözlü eleştirileri kağıda geçirmek, yazılıları toplamak, tiyatro arşivi kurmak,
3. Temsillerin seyirci çevreleri üzerinde yaptığı etkileri gözlemleyerek değerlendirmek,
4. Büyük sahne sanatçıları ile dialoglar kurarak oyun sırasında duyuşlarını, düşüncesini saptamak.

Bunları yapabilirsek, her yıl *bir tiyatro sergisi* açabiliriz. Bütün yaratıcı kişiler ve sahne sanatçıları ile tiyatro biliminin araştırmacıları, her yıl, açılacak olan bu tiyatro sergilerimizde, kendi çalışmalarının ürünlerini, önemli bir kültür ödevine yararlı olduklarını inanabilirler.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde, tiyatro eğitimi ve araştırmaları, bugüne değin oniki yıllık Kürsüsünde ve altı yıllık Tiyatro Araştırmaları Enstitüsünde, ancak bu yolda yürüebilmiştir.